

Bölüm 4

AFYONKARAHİSAR İLİ BOLVADİN İLÇESİNDE DOĞUM VE ÇOCUK İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Solmaz ERTÜRK¹

Serdar ŞİMŞEK²

---

1 Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

2 Doç. Dr. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi/ İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi/Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, serdar.simsek@bilecik.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-6486-2249

Giriş:

Belli bir grup içerisinde yaşayan ve o topluma ait değer ve kabuller ekseninde kültürlenme sürecinden geçen her birey, böylelikle toplumsal kimlik değerlerini benimser ve toplumla bütünleşir. Toplumun beklenti ve kurallarına göre hareket eden birey, kimi dönemlerde toplumdaki mevcut kimliğini ve statüsünü tayin eden bazı aşamalardan geçer. Bireyin kimliksel değişimini belirleyen aşamalarda bazı kutlama ve törenler icra edilir. Geleneksel alışkanlık ve davranış biçimleriyle oluşan bu törenler, aynı zamanda pek çok inanç ve sembol unsuru barındırır. Zira yeni statü ve kimlik edinme süreci, her zaman toplumsal kriz anlarıdır ve krizler dinî ve büyüsel birtakım ritüelistik işlemlerle bertaraf edilir. Bireyin toplum içindeki statüsündeki değişime odaklanan Fransız antropolog A. V. Gennep, “Geçiş Ritleri” isimli klasik eserinde geçiş törenlerini incelemektedir. Ona göre her toplum kendi içerisinde birden çok özel toplumdan meydana gelir, bu özerk toplumların, kendisini kapsayan genel toplumdan ne derece bağımsız ise o derece düşük bir uygarlık seviyesinde olduğunu vurgular (Gennep, 2022: 9). Bütün toplumlarda, bireylerin yaşamı bir uğraştan diğerine geçişten ibaret olduğunu belirten Gennep, bireylerin yaşamının birbirini takip eden aşamalardan oluştuğuna dikkat çeker. Doğum, ergenlik, evlilik, babalık, meslekî ilerleyiş ve ölüm gibi sıralanabilecek bu aşamalar, bireyi bir konumdan diğer bir konuma taşımayı amaçlayan bu dönüm noktaları, amaca yönelik bazı törenlerle ilişkilidir (Gennep, 2022: 11).

Bireylerin hayatında geçiş ritüellerinin oldukça önemli bir anlamı bulunduğunu söyleyen Gennep, hemen tüm toplum tiplerinde bir yaştan diğerine, bir uğraştan diğerine başarıyla geçişin söz konusu olduğunu, yaşların ve uğraşların ayrıldığı yerde ise bu geçişe özel edimlerin eşlik ettiğini söyler. Yaşamın kendisi de bir özel toplumdan diğerine ve bir toplumsal konumdan diğerine peş peşe geçişleri zorunlu kılar. Bu açıdan bakıldığında bireylerin hayatının birbirini takip eden çeşitli aşamalardan ibaret olduğu görülür. Sonlar ve başlangıçlar benzer bütünler oluşturur: doğum, ergenlik, evlilik, babalık, sınıfsal ilerleyiş, mesleki uzmanlaşma ve ölüm. Tüm bu ritlerin temel amacı ise bireyi belli bir konumdan bir başka konuma getirmek olarak özetlenebilir. Nihayetinde birey değişir. Çünkü farklı aşamalardan geçerek yeni bir bütüne kavuşmuştur. Doğum, çocukluk, ergenlik, nişan, düğün, gebelik, babalık ve cenaze merasimleri bu yönden oldukça benzer özellikler taşır (Gennep, 2022: 11).

Her insanın hayatında en önemli dönüm noktaları olarak adlandırılacak olan doğum, evlenme, çocuk ve ölüm gibi geçiş dönemleri mevcuttur. Bu önemli geçiş dönemleri ile ilgili birtakım inanışların ve uygulamaların toplumdan topluma değiştiği gözlemlenir.

Bu çalışmanın konusu; Afyonkarahisar ilinin Bolvadin ilçesinde doğum ve çocuk ile ilgili inanışlar ve yapılan uygulamaların incelenmesinden oluşur.

Bu çalışmanın amacı; insan hayatında önemli dönüm noktalarını oluşturan ve geçiş dönemleri olarak tanımlanan konu başlıkları içerisinde doğum ve çocuk konularını, Afyonkarahisar ilinin Bolvadin ilçesi örneğinde incelemektir. Çalışma kapsamında Bolvadin’de ikamet eden kaynak kişilerden ilk aşamada sözlü mülakat yöntemiyle doğum ve çocuk konuları üzerine derleme yapılmıştır. Mülakat sırasında aktarılan bilgiler ses kaydedici bir cihaz vasıtasıyla kaydedilmiş, zaman zaman da üzerinde dikkatle durulması gereken ayrıntılar yazılı olarak not edilmiştir. Geçiş dönemleri kapsamında ele alınması gereken ve Bolvadin yöresinde halk inanışlarında önemli bir konuma sahip olan tekke, türbe gibi mekânlar bizzat gidilerek görülmüştür. İkinci aşamada, sözlü mülakat yoluyla derlenen bu malzeme yazıya geçirilerek alt başlıklar hâlinde tasnif edilmiştir.

1. Bolvadin Hakkında Genel Bilgi

Bolvadin, Ege bölgesinin iç bölümünde Konya-İstanbul karayolu üzerinde konumlanmıştır. Afyonkarahisar il merkezine 60 km uzaklıkta olup Afyonkarahisar-Konya karayolundan 10 km içeridedir. Doğusunda Sultandağı ilçesi, batısında Afyonkarahisar, güneyinde Çay ilçesi, kuzeyinde ise Emirdağı ilçesi yer alır. Güney doğusunda, Bolvadin’e uzaklığı 7 km olan, 125 km² yüzölçümüne sahip Eber Gölü ve Afyon merkez topraklarından doğup, Bolvadin’in güneyinden geçerek bu göle dökülen Akarçay vardır. 2022 yılında nüfusu 35.000 olarak tespit edilen ilçenin yüzölçümü 1108 km² dir. Ortalama yüksekliği 1016m. dir (Bayar, 2005: 13; Bayar, 1996).

Bolvadin, geniş ve düz bir ova üzerindedir. Ova, yer yer çayırlarla kaplıdır. Burada ağaç unsuru olarak meşe, ardıç ve çam vardır. Su kenarlarına söğüt ve kavak ağaçları yetişir. Bolvadin ovasının en alçak kısmı olan Eber Gölü yer yer sazlık ve kamışlıklarla kaplıdır. Bu kamış ve sazlıklar, hasır, yastık ve kâğıt üretim ham maddesi olarak değerlendirilmektedir (Kavas, 1984: 19). İlçenin Sultandağları, Emirdağları ve Paşadağları üzerinde muhtelif yaylaları bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Paşadağı ve Çoğu yaylalarıdır. Eber Gölü havzası teknotik bir çukur olup, Akarçay’ın ve Sultandağları’nın kaynak sularıyla beslenerek oluşmuştur. Tek akarsuyu olan Akarçay, Ahır dağlarından doğar ve Eber Gölü’ne dökülür. Üzerinde Altıgöz, Develi, Kırkgöz ile Sırt köprüsü gibi köprüler vardır (Solmaz, 2007: 1).

Birçok farklı kaynakta tespit edilen bilgilere göre 10 bin yıllık bir geçmişe sahip olan Bolvadin, Anadolu’daki bütün devirleri yaşamıştır. Yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde elde edilen bulgular ve malzemeler, Bolvadin’de arkaik ve antik çağın bütün devirlerinin yaşandığını göstermektedir. Selçuklular zamanında camiler, çeşmeler, hanlar, hamamlar, medreseler ve köprüler gibi pek çok mimari eser inşa edilmiştir. Bu eserlerden yalnız Alaca Camisi (inşası M. 1271) günümüze kadar gelebilmiştir. Selçuklu Devletinin yıkılmasından sonra Karamanoğulları, Germiyanogulları, Eşrefogulları ve Sahipata-

oğulları Beyliği arasında el değiştiren Bolvadin; Sultan I. Murat döneminde, 1362 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır. 1402 Ankara Savaşından sonra kısa bir süre için el değiştirmiş, 1429 yılında nihai olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır. Osmanlılar Döneminde çevrenin kültür merkezi haline gelmiş, bilhassa Kanuni Sultan Süleyman ve Sultan II. Abdülhamit zamanında yapılan eserler günümüze kadar ulaşabilmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın önemli stratejik yerlerinden birisi olan Bolvadin, Cumhuriyet döneminde gelişerek çevrenin en gelişmiş şehirlerinden birisi olmuştur (Solmaz, 2007: 2).

3. Geçiş Dönemleri

Toplumların geleneksel dünya görüşü ve değerlerinin birikimi olan kültürel gelenekler, genellikle geçiş törenleri etrafında kümelenir. Zira bireyin hayatındaki kriz ve bütünleşme anlarını sembolize eden geçiş törenlerinde geleneksel inanışlar ve bu inanışların tayin ettiği pek çok uygulama ve pratik bulunur. Fransız antropolog A. V. Gennep, geçiş ritüellerini üç aşama ile sistemleştirir. Ona göre geçiş ritüelinin ilk aşaması, “ayrılma”dır. Buna göre birey ayrım aşamasında eski durumundan, kimliğinden kopar. İkinci aşama ise, belki de krizin en yoğun hissedildiği aşamadır. Bu aşamada bireyin önceki durumu ve kimliğinden ayrılıp yeni kimliğiyle bütünleşmediği ara aşamayı temsil eder. Birey bu aşamada âdeta iki durum arasındadır. Dolayısıyla eşiksellik olarak tanımlanır. Üçüncü ve son aşamada ise bireyin yeni kimliğiyle bütünleştiği aşamadır (Gennep, 2022). Antropolog Victor Turner da eşik dönemi üzerinde özellikle durur ve eşik aşamasında bireyler eski ve yeni konumları arasında kalmışlardır. Diğer taraftan eşik aşamasında bireyler birbirleriyle daha yakın ilişki halindedirler. Turne, bu tür toplumsal ilişkilerin mevcut olduğu grup için “communitas” terimini kullanır. Zira bu grup bir tür cemaat niteliğine sahiptir (Lavenda ve Schultz, 2019: 103).

Folklor ile ilgili kaynaklarda genellikle insan yaşamının önemli dönüm noktaları olarak üç geçiş dönemi tespit edilir. Bu üç temel dönüm noktası; “doğum, evlenme ve ölüm”den oluşur (Örnek, 2016: 183). Her bir konu başlığı kendi içerisinde birtakım alt kollara ayrılır. Anadolu nüfusunu teşkil eden hemen her toplumda, insan hayatının önemli dönemeçlerini teşkil eden geçiş dönemleri ile ilgili birtakım inanış ve uygulamalar mevcuttur. Antropologların genellikle üç aşamada sistemleştirdikleri geçiş ayinlerinin özelliklerini, Türk Dünyasındaki geçiş ayinlerinde de takip edilebilir.

Esasen geçiş ritüellerine yalnızca geleneksel dünya görüşünün hâkim olduğu toplumlarda değil, modern toplumlarda da rastlanmaktadır. Her ne kadar söz konusu ritüeller Batılı modern toplumlarda “yumuşatılmış” olsalar da hâlâ temel geçiş törenleri önemini muhafaza etmektedir (Eriksen, 2019: 225). Türkiye’de de hızlı kentleşmeyle birlikte geleneksel ortamından kopan kitleler bazı eski alışkanlıklarını terk etseler de yeni ortam ve şartlarda da temel geçiş aşamalarını belli ritüelistik işlemler eşliğinde kutlarlar. Diğer taraftan

modern toplum yapısı içerisinde sosyal hiyerarşiyi tayin eden statü geçişlerinde bu tür kutlama ve törenlerden yararlanılır. Örneğin asker uğurlamaları ve yeminleri, mezuniyet törenleri, muhtelif kutlama törenleri vb. bu türden uygulamalara örnek teşkil edebilir. Fakat modern toplum bağlamında kimi zaman sanal mezar ziyaretleri, düğünlere uzaktan iştirak etme gibi internet ortamında yürütülen işlemlerde geleneksel ritüellerin dönüştürücü gücünün kaybolduğunu da belirtmek gerekir (Ersoy, 2018: 132-133).

3.1. Doğum

3.1.1. Doğum Öncesi

3.1.1.1. Kısırlık ile İlgili İnanış ve Uygulamalar

Aile, toplumun temelini teşkil eden en önemli kurumdur. Öyle ki toplumun varlığı aile ile kâimdir. Ailenin kurulabilmesi hususunda ana unsuru teşkil etmesinden dolayı, kadının Türk toplumunda hususi bir konumu bulunmaktadır. Neslin ve aile kurumunun idamesi ancak kadının varlığıyla mümkün olabilir. Ancak bazı nedenlerden dolayı zaman zaman kadının bu rolü sekteye uğrayabilmektedir. Kadının toplumdaki bu mühim rolü ifa edebilmesi noktasında en önemli engellerden biri olarak kısırlık karşımıza çıkar. Kısırlık, özellikle kadın söz konusu olduğunda, birçok toplumda hoş karşılanmayan bir durumdur. Geleneksel zihniyetin hâkim olduğu kesimlerde kısırlık kusuru, genellikle kadınlarda aranır. Buna göre “gelin gittiği yerde saygınlık kazanması, erkeğin gözüne girmesi, analık zevkini tatması ve soyun devamı için, kadının doğurması gerekir. Kısır kadın, özellikle geleneksel kesimde horlanır, ezilir ve aşağılanır, bu nedenle kadın, gebe kalmak, çocuk doğurabilmek için birtakım çarelere ve yollara başvurur.” (Örnek, 2000: 132).

Bugün çeşitli tedavi yöntemleri mevcut olmakla beraber, geçmişte tedaviye erişimin bu kadar kolay olmamasından dolayı, birçok kadın çocuğu olmadığı gerekçesiyle ailesinin dağılması veya kuma getirilmesi gibi çeşitli zorluklara maruz kalmıştır. Türklerde kısırlığın lanet olarak algılanması, Dede Korkut Kitabında da görülür. Boğaç anlatısında çocuksuz ailelerin lanetlendiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Söz konusu anlatıda Dirse Han, çocuksuz oluşu sebebiyle Bayındır Han tarafından horlanır. Bunun üzerine Dirse Han ve karısı, açları doyurmak, çıplakları giydirmek, borçluyu borcunda kurtarmak ve ziyafet vermek gibi uygulamalara başvururlar (Ergin, 2018: 77-81).

Türk Dünyasında ve Anadolu Türklerinde kısırlığın giderilmesinde bazı yollara başvurulur. Çocuk sahibi olabilmek için olağanüstü güçlerden yararlanma ve akılcı-gerçekçi ilaç ve onarma işlemlerine başvurulur (Boratav, 1973: 175). Olağanüstü güçlerden yararlanma türbe, yatır ziyaretleri ve kutlu yerleri gezme olarak bilinir. Genellikle kısır kabul edilen kadınlar, bu kutsal yerleri ziyaret edip birtakım ritüelistik ve büyüsel işlemleri yerine getirirler. Türk Dünyasında kısırlığın tedavi edilmesi genellikle yatır ve türbe ziyaret-

leri uygulanır. Atalar kültüyle yakından ilişkili olan bu ziyaretler ekseriyetle kutsal şahsiyetler etrafında kümelenir. Örneğin Kırgız Türklerinde kısır kadınlar, âdeta toplumdan tecrit edilirler. Kimi toplantı ve merasimlere iştirak etmelerine izin verilmeyen kısır kadınlar, doğurgan olabilmek için kutsal sulara yıkanılır, türbeleri ziyaret ederler, şaman ve Umay Ene'den yardım isterler (Yeşil, 2021: 58).

Bolvadin yöresinde de Anadolu'nun diğer birçok bölgesinde olduğu gibi, kadın için kısırılık hoş karşılanmayan bir durumdur. Evlendikten sonra belli bir süre gebe kalmayan, çocuk doğurmayan ve kısır olduğu düşünülen kadın, başta eşinin ailesinde bulunan kişilerce (kayınbaba, kayınvalide, görümce ve kayınbirader) hor görülür. Konu komşusu, kısır olduğu düşünülen kadına acıyarak bakar, kadının yanında çocuk sevmek ya da çocukları yüksek sesle ünlemek ayıp karşılanır (Kaynak-1).

Bolvadin'de kısırılık hem erkek hem kadın için bir kusur sayılırdı. Ama en çok kadının kısır olduğu düşünülür, erkeğin kısır olması pek bilinmezdi. Evlendikten sonra belli bir süre gebe kalmayan kadın, hem eşinin ailesi (kayınbaba, kayınvalide, görümce ve kayınbirader) hem akrabalarınca hor görülürdü. Kendi ailesi ise bu duruma çok üzülür, bunu ayıp sayarlardı. Özellikle anası, halası, teyzesi gibi yakın akrabaları derdine derman bulmak için çalışırdı. Okuyup üflemesi, macun vb. şeyler hazırlaması için gelin, tanıdık çevrelerden öğrenilen hocalara götürülürdü. Bazen çevreden duyulan, tavsiye edilen nefesi kuvvetli denilen bir hocaya muska yazdırılır, gelinin yelegeine, fanilasına bu muska dikilirdi. Bazen de okuntulu su içirilirdi. Çocuğu olmayan gelinin ve oğlanın yanında çocuk sevmek, çocukları sesli ünlemek ayıp görülürdü (Kaynak-6).

Bolvadin'de kısır gelinin çocuğu olsun diye tekke ve türbelere gidilip adaklar adanır, evliyalardan medet beklenir. Bunun için gidilen belli başlı yerler Abdülkadir Geylani Türbesi, Abdülvahap Gazi (Uzun Tekke) ve Kızıl Kürse (Heybeli Kaplıcası) olarak zikredilebilir. Özellikle Kızıl Kürse'de çocuğu olmayan kadınların gidip çaput bağladığı bir dilek ağacı vardır. Çocuğu olmayan kadınlar bizzat kendisi bu ağaca bir bez parçası bağlar ya da civarda bulunan küçük bir erkek çocuk çağırılıp çocuğun eliyle bez bağlanır ve dilek dilenir. Özellikle erkek çocuk murat eden kadınlar bu bezi bir erkek çocuğa bağlatır çocuğa da para ya da şeker verirler (Kaynak-1).

“Eski dönemlerde tıbbi yöntemler çok bilinmezdi. Daha çok tekkeye, türbeye gidilir, adak adanır, nefesi kuvvetli hocalara okutulur ya da kocakarı ilaçları uygulanırdı. Daha çok Abdülkadir Geylani Türbesi'ne ya da Uzun Tekke'ye gidilip dua edilirdi. Biz çocukken Geylani türbesinde tahtadan büyükçe bir tokmak vardı. Bu tokmak ile gebe kalması istenen kadının sırtı sıvazlanırdı. Aynı uygulama küçük çocuklara da uslu olsun diye yapılırdı. Eğer kadının çocuğu erkek olursa evliyanın adı (Abdülkadir) verilir, kız olursa da

evliyanın eşinin adı olan Ayşe Dudu adı verilirdi. Bu şekilde çocuğun olmasına vesile olan evliya minnet dile getirilirdi. Özellikle çocuğu geç olan kadınlar çocuklarına bu isimleri verirdi” (Kaynak-2).

Kimi zaman kısır kadınlar farklı işlemlere de başvururlar. “Çocuğu olmayan kadın, okuntulu çörek otunu bir beze sarar, bir rivayete göre 4 gün bir rivayete göre de kırk gün üzerinde taşır. Kadın, civarda meşhur olan bazı hocalara götürülüp okutup üfletilir, hocadan dua istenir. Bunun yanında gebe kalmak isteyen kadına bazı otlu karışımlar da yedirilir. Birer tutam çörek otu, keşiş otu, nane ve zencefil bal ile karıştırılıp kadına kırk gün yedirilir. Bazı kocakarılar gebe kalmak isteyen kadının sırtına (beline) bir kuşak ile soğan bağlar, okur üfler. Bu soğan dört gün ya da yedi gün gelinin belinde durur” (Kaynak-1).

Kısır olan ya da çocuğu olmayan kadınlar için ebegümeci hazırlanırdı. Bu bitki bazen çiğ yedirilir bazen de kaynatılıp suyu içirilirdi. Bunun yanında okuntulu incir ve hurma da yedirilirdi. Bir başka uygulama da gelini hamama götürmektir. Çocuğu olması istenen gelin ailece hamama götürülür, bazı bitkilerle beli ovulur, beli kütletilirdi (Kaynak-2).

“Kısır olan ya da çocuğu olmayan kadınlara yapılan bir şey de kupa ve çömlek vurmaktır. İşin ehli olan bir kocakarı tarafından pamuğun ucu ispirotoyla yakılır ve bu kullanılarak kupa vurulurdu. Bazen de kupa yerine çömlek vurulurdu” (Kaynak-3).

“Gelinin kısır olması, ailece ayıp sayılırdı. Bunun için de yakın akrabaların tavsiyeleri üzerine çeşitli yollar aranırdu. Özellikle hala, teyze gibi güveninin yakın akrabası olan kişilerden iyi bir hoca adı sorulurdu. Tavsiye edilen hocalara gizlice gidilirdi. Bu hocalar gelini okur üfler, bir muska yazardı. Gelin bunu 40 gün yanında taşır ya da yeleğinin içine dikerdi. Bazen de gidilen hoca tarafından çörek otu, zencefil, bal, keşiş otu gibi otlar karıştırılır ve bir macun yapılırdı. Gelin bunu yedi gün ya da kırk gün yerdi” (Kaynak-7).

3.1.1.2. Aşerme ve Gebelik ile İlgili İnanış ve Uygulamalar

Anadolu’da aşerme, gebelik esnasındaki önemli süreçlerden birini teşkil eder. Anadolu’nun hemen her yöresinde aşerme ile ilgili kısmen benzer, bazı yönlerden de birbirinden farklı inanış ve uygulamalar olduğu görülmektedir. Bolvadin yöresinde de gelinin aşermesi ile ilgili birtakım inanış ve uygulamalar tespit edilmektedir. Anadolu’da gebe kadın bu aşamada bazı şeyleri yemekten sakınır veya kimi şeyleri yemeye çalışır. Özellikle acı, baharatlı ve ekşi yemekten kaçınır. Gebe kadınların aşerdiği yemekleri mutlaka yemesi gerektiğine ilişkin yaygın bir inanç bulunmaktadır. Eğer aşerdiği bir yiyecek yenilmezse, doğacak çocuğa zararının dokunacağına inanılır (Örnek, 2000: 134).

Bolvadin yöresinde benzer inanış ve uygulamalar vardır. Buna göre gebe olan bir gelinin aşerdiği şeye göre cinsiyet tahmini yapılır. Gelin ekşiye aşerirse çocuğun kız, tatlıya aşerirse erkek olacağına inanılır. Gebe gelinin aşerdiği şeyi temin etmek ve yedirmek de çok önemlidir. Gebe gelin bir şeye aşerer de yiyemezse bunun çocukta zuhur edeceğine inanılır. Örneğin gelin ciğer aşerdi, yemezse çocuk doğduğunda vücudunun bir yerinde ciğer şeklinde bir leke olur (Kaynak-1).

Gebe kadınların kimi yiyeceklerden kaçındıkları tespit edilmiştir. Buna göre hamile olan gelin aşerse de dut, çilek gibi meyvelere dokunmaması gerekir. Dokunursa çocuğun vücudunda meyvenin şekline ve rengine benzer bir leke olacağına inanılırdı (Kaynak-2).

Gebe gelinin her şeye ellemesi ve bakması hoş görülmez. Özellikle ciğer gibi çilek gibi şeyleri eline almaması gerekir. Bu gibi şeylere dokunursa çocuk doğduğunda vücudunda ciğer ya da çilek gibi leke olur. Her şeye bakması da makbul olmaz. Özellikle çirkin insanlara veya hayvanlara bakmaması, uzak durması gerekir. Bunlara bakarsa çocuğu çirkin olur (Kaynak-2).

Hamile olan gelin, aile ve akrabalar arasında değer görürdü. Herkes onun üstüne titrerdi, ağır iş yaptırılmazdı. Gelinin aş erdiği şeylerin hemen alınması gerekir. Bulunmayan bir şeye aş ererse sağa sola haber salınır, yola gidenlere tembih edilirdi. Gelin bir şeye aş erer de yiyemezse çocuk doğunca vücudunda leke olur derlerdi. Bazen insanların kolunda lekeler görür, balığa ya da ciğere benzetirdik. Bu lekeleri aş ermeye yorardık. Bir de hamile olan gelinin kırmızı yiyeceklere dokunması yasaklanırdı. Dokunursa çocuğun vücudunda leke olur derlerdi. Özellikle ciğer, dalak, dut gibi kırmızı renkli şeylerden gelin uzak dururdu (Kaynak-7).

Gebe kalan gelinin ya da kocasının yakın akrabaları duruma çok sevinirler. Nazar değmemesi için gelinin gebe olduğunu bir müddet etrafa duyurmazlar. Akrabadan kimisi de bu duruma sevinmez ve haset ederler. Bunların nazarından korumak için de bazı uygulamalar vardır. Gebe gelinin nazar olacağından ve başına bir şey geleceğinden çok korkulur. Yakınları gelinin dışarı çıkmasına hoş bakmazlar. Bolvadin'de nazar ile ilgili de bazı inanışlar vardır. Renkli gözlü (keler göz/gök göz) insanların nazarının çabuk değiştiğine ve tesirli olduğuna inanılır. Bu yüzden konu komşu ve akraba arasında böyle renkli gözlü olanlar varsa gelin onlara gönderilmez ve gösterilmez (Kaynak-1).

Gebe olan gelin, halk arasında ilgi ve değer görürdü. Ağır işten ve zarar göreceği şeylerden sakınılırdı. Ev halkı tarlaya, bahçeye giderken gelin evde bırakılır, yanına da ev halkından biri bekçi konurdu. Gebe olan gelini korumak için bazı yasaklar da konurdu. Gelinin çirkin insanlara, kötü şeylere veya hayvan leşine bakması uygun görülmezdi. Böyle olursa çocuğun çirkin veya kötü huylu olacağına inanılırdı. Bir de gebe gelinin ciğere ve dalağa veya bunun gibi kırmızı yiyeceklere dokunması yasaklanırdı. Bunlara dokunursa

çocuğun vücudunda aynı şekilde bir leke olacağı düşünülürdü. Bununla ilgili de akrabalarından elinde, kolunda, boynunda leke olanlar örnek olarak anlatılırdı (Kaynak-8).

Çok Çocuğu Olan Kadınların Gebe Kalmaktan Kaçınması

Eğer gebelik 1-2 ay gibi erken dönemdeyse çocuk aldırma (kürtaj) yoluna başvurulurdu. Daha ileri bir dönemdeyse çocuk düşük olsun diye yüksek yerden atlar ya da ağır bir eşya kaldırırlardı (Kaynak-2).

Eskiden aileler çok kalabalıktı. Her ailenin en az dört beş çocuğu olurdu. Ama beşten altıdan fazla çocuk olması da hoş karşılanmazdı. Bunun sebebi belki çocukların masrafının ağır olması ya da hepsine bakmanın zor olmasıdır. Bu nedenle dört beş tane çocuğu olan kadınlar hamile kalmak istemezlerdi. Eğer hamile kalmışsa ve çocuk bir iki aylıksa bir ebeden ya da mahallede bulunan yaşlı ve tecrübeli bir kadından çocuğu aldırma için yardım istenirdi. Eğer çocuk dört ayı geçmişse o zaman da gebe olan gelin bilerek dikkatsiz davranır, ağır eşya kaldırır, hayvan altı kürür, bunun gibi ağır işler yapardı ki çocuk düşük olsun (Kaynak-8).

3.1.1.3. Çocuğun Cinsiyeti

Bolvadin'de Çocuğun Cinsiyeti ile İlgili İnanış ve Uygulamalar

Anadolu'da gelenekselliğin hâkim olduğu kesimlerde erkek çocuk her zaman kız çocuğa tercih edilir. Ataerkil toplum ve erkek egemen toplumun yapısı dikkate alındığında, ilk çocuğun erkek olması beklentisi oldukça yaygındır (Örnek, 2000: 136). Anadolu'nun muhtelif yerlerinde özellikle erkek çocuk doğurmak için pek çok dinsel ve büyüsel işleme başvurulur. Örneğin, muska yazdırma, türbeleri, yatırıları ziyaret etme, çok oğlan doğurmuş kadının kuşağını bağlama, kız çocuklarını Döne, Yeter, Rabiye gibi isimler koyma erkek çocuk doğurmak için uygulanan pratiklerden birkaçıdır (Örnek, 1979: 46-50).

Bolvadin yöresinde de genellikle erkek çocuğa rağbet edilir. Çocuğun erkek olması için bazı yollara başvurulur. Çocuğu erkek olsun diye geline koç eti yedirilir. Bunun yanında tekke ve türbelere gidilir, adaklar adanır. Özellikle Abdülkadir Geylani türbesine gidilip dua edilir, gebe olan gelin burada bir müddet yatırılır (Kaynak-1).

Çocuğun cinsiyeti hakkında bazı inanışlar ve uygulamalar da vardır. Erkek bebeği taşıyan gelin çok kumar, bulantısı ve tiksinişi çok olur. Kız bebeği olan gelinde belirtiler daha hafif olur. Gebe gelinin karnının şekli de bebeğin cinsiyetini gösterir. Eğer gelinin karnı sivri ve öne doğru çıkıksa bebek erkek, yuvarlak ve yayvan ise bebek kız olur. Ana karnındaki bebeğin cinsiyetini tahmin etmek için bazı şeyler yapılır. Tecrübeli bir ebeye götürülüp bebeğin cinsiyeti ile ilgili tahmin sorulur. Bunun dışında halk inanışına dayalı bazı

uygulamalar da vardır. Cinsiyetini tahmin etmek için lades kemiği çektirilir. Kemik kırılır da ucu gelinin elinde kalırsa bebek erkek, ucu kemikte kalırsa bebek dişi olur. Bir başka uygulama da yastığa oturtmadır. Gelin dışarıdayken iki yastıktan birinin altına makas, diğerine bıçak konur. Sonra gelin içeri çağırılır ve bir yastığa oturması istenir. Altında bıçak olan mindere oturursa oğlu olacağına, makas olana oturursa kızı olacağına inanılır (Kaynak-1)

Çocuğun cinsiyetini tahmin etmede bir başka yöntem de tespih sallamadır. Yaşlı bir kadın eline tesbih alır, karşısına gebe olan gelin oturur. Kocakarı tespihi sallardı. Tespihin durduğu yöne göre çocuğun cinsiyetini tahmin ederdi (Kaynak-2).

3.1.2. Doğum Sırasındaki İnanış ve Uygulamalar

Doğumun Gerçekleşme Yeri ve Şekli

Eskiden doğum genelde evlerde gerçekleşirdi. Her mahallenin bir ebesi vardı. Bu ebeler mahalle halkından yaşlı ve tecrübeli kadınlar olurdu. Doğumu yaptırmayı karşılığında bir miktar para veya hediye verilirdi. Doğum kolay olsun diye dualar edilir, gelinin gebelik döneminde tekkelere gidilir ve adaklar adanırdı. Çocuk sağlıklı doğarsa da bir kurban kesilir ve dağıtılırdı (Kaynak-1).

Bolvadin'de doğum, aile içinde çok önemli bir olaydır. Bu olay eskiden daha çok önemsenirdi. Çocuğun doğumu yaklaşıncaya aile içinde herkes heyecanlı ve sevinçli olurdu. Aile ve yakın akrabalarından olanlar, doğacak olan çocuk için bir hediye düşünür, adak adardı. Özellikle çocuğun erkek olacağı tahmin ediliyorsa, kaynata ve kaynana tarafından kıymetli hediyeler hazırlanır, adak kurbanı adanırdı. Eskiden hastaneler bu kadar yaygın değildi. Bu yüzden doğumlar genelde evde olur, bir ebe kadın ya da mahalleden yaşlı ve tecrübeli bir kadın çağırılırdı. Çocuk sağ salim doğarsa adanan adaklar yerine getirilir, kurban kesilirdi. Çocuğun hem sağlıklı hem de erkek olması erkek tarafı ve gelin tarafı için bir övünç olurdu (Kaynak-6).

3.1.3. Doğum Sonrasındaki İnanış ve Uygulamalar

3.1.3.1. Çocuğun Göbeği

Doğumdan hemen sonra çocuğun göbeği kesilir. Çocukta kalan kısmına ip bağlanırdı. Göbek dört beş gün içinde o iple beraber düşerdi. Göbeğin ortalık yerde bırakılması makbul olmaz. Düşen göbek genelde okul, cami ya da eve gömülürdü. Çocuğun göbeği nereye gömülürse oraya yakın olacağına inanılır. Mesela çocuğun göbeği camiye gömülürse büyüyünce camiye yakın durur, okula gömülürse okula yakın durur, okuyup büyük adam olur. Eve gömülürse evcimen olur (Kaynak-1).

3.1.3.2. Lohusalık Dönemi, Al Basması ve Kırk Karışması

Doğum sonrasındaki ilk kırkı gün, çocuğun ve lohusa kadının tehlikelere maruz kalabileceği, özellikle kötü ruhlar tarafından musallat olabileceği

zaman dilimi olarak telakki edilir. Bu süre boyunca çocuk ve lohusanın şerir güçlerin müdahalelerine maruz kalmaması için muhtelif tedbirlere başvurulur. Antropologların çokça üzerinde durdukları eşik aşaması/liminal dönem, lohusa ve çocuk için bu dönemdir. Eşiksellik süresinin doğum sonrasında lohusa ve çocuk için kırk günlük süreyi kapsadığı söylenebilir. Zira bu süreçte, bireyler kimliğin ve statünün henüz belli olmadığı tam bir eşik evresinde kabul edilirler.

Bolvadin’de lohusa kadının ilk kırk gün yalnız kalmaması gerektiği, yalnız kaldığında metafizik birtakım varlıklarca musallat olunacağı, bebeğin çalınacağı, al basacağı gibi bazı inanışlar Anadolu’nun hemen her köşesinde mevcuttur. Buna benzer bazı inanışlar Bolvadin yöresinde de tespit edilmiştir.

Lohusa kadın, doğumdan sonra ilk kırk gün yalnız bırakılmaz. Doğum yaptıktan hemen sonra yatağının başına kırmızı bir eşarp ya da örtü bağlanır. Bebek sarılık olmasın diye beşiğinin üzeri sarı bir bezle ya da yazmayla örtülür. Gelin doğum yaptıktan sonra içindeki boşluğu gidermek ve bereleleri iyileştirmek için birtakım yiyecekler yapmak âdet tendir. Bunlar içinde en meşhuru pelte (muhallebi) ve çorba yapmaktır. Pelte, ince öğütülmüş buğday nişastasından şekerli olarak yapılır. Çorba ise üzeri tereyağlı pirinç çorbasıdır. İştah açmak için bazen peltenin üzeri fıstık, ceviz, çikolata gibi şeylerle de süslenir. Ayrıca pelte ve çorba sütü de artırır (Kaynak-2).

Doğumdan itibaren kırk günü geçirmeyen kadınlara ve bebeklere “kırklı” denir. İki kırklı kadının yan yana gelmesi uygun değildir. Şayet yan yana gelirlerse ikisinin kırkı karışır, gelinlerde ve bebeklerde sekamet olur. Bir de insanla hayvanın kırkı da karışabilir. Kırkı çıkmamış bir kadınla yeni doğum yapmış kedi, köpek ya da koyun gibi hayvanların da kırkının karışacağına inanılır. Bu yüzden kırklı kadın ve bebek dışarı çıkarılmaz (Kaynak-3).

Lohusa kadın ve çocuğa musallat olan en önemli varlık, Al Karısı’dır. Türk Dünyasında Albastı, Al Kız, Alkarısı gibi isimlerle anılan bu kötü varlığın lohusa ve çocuğun ciğerini yiyip onları öldürdüğüne inanılmaktadır (Hallaç, 2022; Aça, 2005; 30-31; Örnek, 2000: 145-146). İbrahim Dilek Türk Mitoloji Sözlüğü isimli eserinde Al Karısı hakkında şu bilgileri verir:

“Al Karısı, Kara Albastı, Al Kızı ya da Al Ruhü adlarıyla da bilinen, Anadolu’da hakkında en çok efsanenin anlatılıp inanışların bulunduğu kötü bir ruhtur. İnsan-hayvan karışımı bir görünümde tanımlanan bu kötü ruh; uzun boylu, uzun parmak ve tırnaklı, dağınık saçlı, yağlı vücutlu, el ve ayakları küçük, bir dudağı yerde, bir dudağı gökte, bazen zenci suratlı, memelerini masallardaki devler gibi geriye atabilen, tepesinde gözü olan, çok çirkin, al gömlek giyen bir yaratıktır. (...) Al Karısı’nın olumsuz özelliklerinin başında, lohusalara musallat olması gelir. O, değişik şekillere girerek gelip lohusanın ciğerini almak ister. Lohusa

kadın; şişe, demir, soğan, iğne ve Kur'an-ı Kerim'le korunur. Bunun yanında kız çocuklarına meraklıdır. Allah'ın adı anılınca kaybolduğuna veya kuru soğana yaklaşmayacağına; tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korktuğuna inanılır” (Dilek, 2021: 56-57).

Yeni doğum yapmış kadınlarda al basması ve kırk karışması çok korkulan iki önemli durumdur. Anadolu’da hemen her yerde aslında Anadolu öncesi Türk inanışlarında da olduğu gibi 40 formülistik sayısı önemlidir. Doğum sonrasında da kırk karışması, al basması ve kırk çıkarma Anadolu Türk halkının folklorunda önemli bir yer tutar.

Bolvadin’de kırkı çıkmayan kadınla ilgili bir başka inanış da al basmasıdır. Yeni doğum yapan kadın ve bebeği kırk gün boyunca yalnız bırakılmaz. Yanında mutlaka ev ahalisinden birileri bulunur. Kırklı kadın yalnız bırakılırsa “al karısı”nın geleceğine inanılır. Al karısının ne olduğu bilinmez, ruhani bir varlıktır. Eğer gelin ve bebeği yalnız kalırsa al karısı geline ya da çocuğa musallat olabilir, çocuğu çalıp değiştirebilir. Al basmasını diye çocuğun beşiğine ve gelinin yatağının başına kırmızı bir bez veya çeki (yazma) bağlanır. Yastığının altına Kur'an-ı Kerim ve bıçak/makas gibi demir eşya konur (Kaynak-3).

3.1.3.3. Bebeğin Kırkının Çıkması ve Kırklama

“Lohusaya ve çocuğuna kırk basmaması için kırk gün içinde yapılan pek yaygın bir işlem vardır ki, bunun adına “ kırklama” denir. Bu yaygın adın dışında, bu işleme “kırk dökme” , “kırk çıkarma” dendiği de olur. Kırklama işlemi için en yaygın süre kırk günlük süredir. Bu süre içerisinde 7., 20., 30., 37., 39. ve 41. günler de dikkati çekmektedir.” (Örnek, 2000: 146). Anadolu’da suyla ve susuz bir şekilde gerçekleştirilen iki türlü kırklama işlemi tespit edilmiştir (Örnek, 2000: 146).

Bolvadin yöresinde de bebek doğduktan sonra kırk gün beklenir. Kırkıncı günde kırk çıkarma/kırklama yapılır. Kırk çıkarmada bebeğin yıkanacağı ılık su bir leğene ya da kovaya konur. İçine taş, tuz, sirke gibi şeyler katılır. Bebeğin başından aşağıya kırk tas su dökülür. Sonunda da “kırk, elli, altmış, yetmiş, çıkmış gitmiş” şeklinde tekerleme söylenir. Kırklama böylece tamamlanır. Aynı işlem bebeğin annesine de yapılır. Sonrasında da kadına abdest aldırılır (Kaynak-3).

3.2. Çocuk

Doğum öncesi ve doğum sonrası, çocuk için oldukça önemli iki ayrı dönem teşkil eder. Doğumdan önce olduğu gibi çocuğun doğumundan sonra da birtakım inanışlar ve uygulamalar mevcuttur. Doğum öncesiyle ilgili olanlar yukarıda ilgili başlıklar altında açıklanmıştır. Doğum sonrasıyla ilgili olan konu başlıkları ise şu şekilde sıralanabilir:

3.2.1. Ad Koyma ve Adı Belirleyen Etkenler

Bolvadin’de çocuğun adının konulması oldukça önemlidir. Çocuğun anesinin gebe kalması uzun sürdü ve çocuk geç olduysa, bazı tekke ve türbelerin ziyaretinden sonra çocuğun haberi alındıysa o zaman çocuğun olmasına ziyaret edilen evliyanın vesile olduğuna inanılır. Bundan dolayı o evliyaya bir saygı göstergesi olarak çocuğa evliyanın adı verilir. Bu nedenle Bolvadin’de Abdülkadir, Abdülvahap ve Ceylan (Geylani’den bozularak) adları erkek çocuklarında oldukça yaygındır. Bunların dışında çocuk erkek olursa genelde dedesinin (babasının babası) adı, kız olursa da babaannesinin adı verilir. Bu, genel olarak Bolvadin’de bir çeşit ataya saygı göstermenin belirtisidir. Özellikle erkek çocuğa dedesinin adını vermeyenler ayıplanır (Kaynak-1).

Bolvadin’de çocuğa ad verme önemli bir iştir. Bugün insanlar bu konuda daha rahat davranıyor, gelin ya da damat çocuğu için kendileri yeni ve modern isimler belirleyebiliyor. Eskiden insanlarımız bu konuda daha kuralcı ve gelenekçiydi. Gelin geç ve zor gebe kaldıysa ve çocuğun haberi tekke ve türbelerin ziyaretinden sonra alındıysa ziyaret edilen evliyanın çocuğa vesile olduğu düşünülürdü. Bundan dolayı çocuğa, ziyaret edilen türbede yatan evliyanın adı verilirdi. Bu yüzden Bolvadin’de Abdülkadir, Abdülvahap ve Ceylan (Geylani’den bozularak) adları erkek çocuklarında oldukça yaygındır. Bunun yanında eskiden çocuklara dedesinin ve babaannesinin adını verme geleneği oldukça sağlamdı. Çocuğuna anasının ve babasının adını koymayanlar hor görülür, ayıplanırdı (Kaynak-7).

3.2.2. Göbek Adı ve Lâkaplar

Bolvadin’de lakaplar oldukça yaygındır. Hemen her sülalenin bir lakabı vardır: Kürdavlar, Vazırlar, Cafarlar, Gökçeler, Dertliler gibi. Eskiler her sülalenin lakabını bilir, birbirini lakabından tanırlar. Özellikle yaşlılar yeni gördüğü bir çocuğa “Kimin oğlusun?” diye sormak yerine “Kimlerdensin?” şeklinde sorar, öncelikle dedesini veya büyük dedesini tanırlar. Bunun yanında bir de sülalenin lakabından başka kişinin kendine verilen lakaplar vardır: Tıkırdak, Dobil, Düppülü, Kokulu gibi. Bu lakaplar bugün pek bilinmiyor, ancak yaşlılar yine birbirini lakabından tanırlar. Bolvadin’de bir de çocuğa göbek adı takma âdeti vardır. Genellikle adı Abdülkadir olana “Ceylan”, adı az bilinen ya da söylemesi zor olana “Hacı” gibi göbek adı verilir. Bazen de sevilen bir akrabanın ya da tanıdığın adı çocuklara göbek adı olarak verilir (Kaynak-4).

3.2.3. Çocuk Görme ve Nazar ile İlgili İnanış ve Uygulamalar

Anadolu Türklerinde doğum sonrasında lohusayı ve çocuğu kötü gözlerden ve birtakım kötü ruhlardan korumak maksadıyla birçok tedbire başvurulur. Özellikle nazara karşı tedbir alınması gerekir. Bunun için kimi zaman çocuk ve lohusa kadın için nazarlık, maşallah gibi takılar kullanılır (Boratav,

1973: 187). Balıkesir’de çitlembikten yapılmış nazar boncuğu takılır, mavi kumaşın içine çörek otu konularak çocuğun omzuna asılır (Aça, 2005: 82).

Bolvadin’de de buna benzer uygulama ve inanışlara rastlamak mümkündür. Bu inanışların önemli bir bölümü, nazardan, kırk basmasından ve kötü ruhlerden korunmaktır. Özellikle kırk gün en önemli zamandır. Çocuk ve lohusa için bu süre, tehlikelerin açık olduğu, kötü ruhların müdahalelerine maruz kalabileceği bir süredir. Dolayısıyla bu süre, kriz zamanıdır ve bazı tedbirlere başvurulur. Bu tedbirlerden ilki, çocuk ve lohusa için kırk günlük dışarı çıkmama ve yabancı sayılabilecek kişilere gösterilemem yasağıdır. Buna göre Bolvadin’de çocuk doğduktan sonra ilk kırk gün içinde kimseye gösterilmez. Çocuğun nazara uğrayacağından korkulur. Ancak çocuğun amcası, dayısı, halası, babaannesi ve dedesi gibi birinci dereceden yakın akrabalar kırkı çıkmadan önce görebilir. Çocuk, özellikle keler/yeşil gözlü insanlardan saklanır. Bu kişilerin nazarının çabuk degeceğine ve şiddetli olduğuna inanılır. İlk üç dört ayıldan önce çocuk katiyen dışarı çıkarılmaz, ziyaretçi de kabul edilmez. Nazar değmesin diye çocuğun ve annesinin cebine çörek otu atılır, yeleşinin içine cevşen dikilir. Bir de üzerlik yakma âdeti vardır. Dağlık yerlerde yetişen üzerlik otu diye bilinen bir ot toplanıp kurutulur. Sonra bebek ve lohusa olan evde, kepçe, kürek ya da leğen benzeri bir şeyin içinde yakılır. Üzerlik otu yanınca ağır kokulu ince bir duman çıkar. Bu ot yanarken evin içinde gezdirilir, duman her köşeye yayılır. Üzerlik yakmanın kem gözlerden, nazardan ve kötülükten koruduğuna inanılır (Kaynak-5).¹

3.2.4. Dış Çıkarma ve Dış Göllesi (Buğdayı)

Dış çıkarma, halk nezdinde çocuğun bebeklikten çocukluğa adım atması olarak kabul edilen, çocuk için önemli bir dönüm noktasıdır. Halk arasında önemli görülmesinden dolayı, çocuğun ilk dişini çıkarması sonrasında uygulanan birtakım ritüeller mevcuttur. “Bu tören – eğlencede yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını artırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişinin sağlam olması isteği de yer almaktadır.” (Örnek, 200: 162).

Dış çıkarmayla ilgili bu tören, Anadolu’nun muhtelif yörelerinde diş hediği, diş buğdayı, diş bulguru ve dişi aşı gibi isimlerle bilinir. Çorum’da uygulanan işlemler şu şekildedir: ““Çocuğun ilk dişi çıkınca, bulgur tepsie konur. Bulgurun üstüne çerez, şeker yerleştirilir. Tepsinin içinde mumlar yana yana, çalgı çala çala tepsi misafirlerin önüne getirilir. Bulgurlar çocuğun başından atılır. Çocuğun eteğine düşen 7 tanesi ipe dizilip nazar değmesin diye çocuğun boynuna asılır” (Örnek, 2000: 163). Balıkesir ve çevresinde hemen aynı işlemler yapılır. Fakat bebeğin dişine ilk gören kişiye iç çamaşırı, ayakkabı gibi hediyeler verilmesi âdeti de bulunmaktadır (Aça, 2005: 51).

¹ Geleneksen tedavilerde kullanılan bitkilerden biri olan üzerlik otu, özellikle nazardan korunmak amacıyla kullanılır. Bu kullanımında ötürü Anadolu’da “nazar otu” olarak da bilinir (Kaplan, 2020).

Bolvadin yöresinde aynı uygulama ve işlemlere başvurulur. Bu tören dış göllesi olarak bilinir. Çocuğun dişinin çıkmasını ilk olarak görmek ve bu muştuyu (müjdeyi) ailedeki diğer kişilere vermek önemlidir. Çocuğun ilk dişinin çıktığını ilk gören kişi, çocuğun göyneğini (gömleğini) yahut fistanını (eteğini) yırtar. Bu şekilde sonra çıkacak olan dişlerin daha kolay, çocuğa eziyet etmeden çıkacağına inanılır. Göyneği ya da fistanı yırtan kişi, bunun yerine çocuğa yenisini almak durumundadır. Verilen müjdeden sonra ev halkı mutlu olur. Bu mutluluğu duyurmak ve konu komşuyla paylaşmak amacıyla dış göllesi (buğdayı) kaynatılır. Buna halk arasında “gölle kaynatmak” denir. Büyükçe bir kazan içerisine buğday/göce konur, içine az miktarda da nohut, bazen de fasulye karıştırılır. İyice piştikten sonra kaselere konup üzerine de üzüm, fıstık, fındık gibi şeyler serpilir. Bu kaseler konu komşuya dağıtılır (Kaynak-5).

Bazen de göllenin kalanı çocuğun başından aşağıya serpilir. Yere serilen bir yaygı üzerine oturan çocuğun başından aşağı, birkaç avuç soğumuş gölle dökülür. Bu sayede çocuğun dişlerinin dökülmeyeceğine ve uzun yıllar sağlam kalacağına inanılır (Kaynak-5).

3.2.5. Çocuğa Uygulanan Geleneksel Tedaviler

Bolvadin yöresinde, bebek veya çocukların hastalanması durumunda uygulanan birtakım geleneksel tedavi yöntemleri mevcuttur. Bu yöntemler, geçmiş dönemlerde hastane ve hekimin olmadığı ya da zor ulaşıldığı dönemlerde sıkça başvurulan, alternatif tıp olarak tanımlanabilecek yöntemlerdir. Bolvadin yöresinde çocuklarda sık görülen hastalıkları ve geleneksel tedavi yöntemlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

3.2.5.1. İt Dirseği

“İt dirseği” gözde çıkan arpacık vb. iltihaplanmanın Bolvadin yöresinde halk arasında yaygın bilinen adıdır. Yörede, gerçekte enfeksiyon kaynaklı olan ve ekseriyetle göz kapağında çıkan bu şişmelerin nazardan kaynaklandığına inanılır. Gözünde it dirseği çıkan çocuk, bir yaygı üzerine yatırılır ve yüzüne çeki/yazma (baş örtüsü) gibi bir örtü örtülür. Daha sonra it dirseği çıkan gözünün üzerine küçük bir ekmek parçası konur. Çocuğun yanına getirilen bir yavru köpeğin bu ekmeği çocuğun gözünden alması ve yemesi gerekir. Bu sayede nazarın çıkacağı ve it dirseğinin iyileşeceğine inanılır (Kaynak-1).

3.2.5.2. Siğil

Çoğunlukla ellerde çıkan ve yine enfeksiyon kaynaklı zührevî bir hastalık olan siğil ile ilgili de Bolvadin yöresinde bazı inanış ve uygulamalar mevcuttur.

Öncelikle siğilin kurbağa ya da kaplumbağa gibi bir hayvana dokunmakla bulaştığına inanılır. Siğilin yok olması için Bolvadin halkının hemen hep-

sinin bildiği ve uyguladığı yöntem, tekke çamurunu siğil üstüne sürmektir. Bolvadin’de Siğil Dede (Sarı Baltalı Osman Dede) Türbesi vardır. Elinde siğil çıkan çocuk ya da genç, Siğil Dede Türbesine götürülür. Buradan alınan az bir mikdar toprak, su ile karıştırılıp çamur edilir ve siğilin üstüne yapıştırılır. Bu çamur kuruyup düşünce siğil de onunla beraber düşerdi (Kaynak-2).

3.2.5.3. Mıkbaşı

Genellikle çocuklarda, bazen de genç ve orta yaşlılarda görülen bir diğer cilt hastalığı mıkbaşı’dır. Bu hastalık aslında nasır benzeri bir doku sertleşmesidir ve genellikle el ya da ayakta çıkar.

Bolvadin’de mıkbaşı olarak bilinen bu nasır benzeri hastalığın tedavisi için kaşık ya da mık (çivi) kullanılır. Kaşığın ucu ya da mığın başı hafif ateşte kızdırılır ve mıkbaşının üstüne bastırılır. Biraz acı verebilen bir yöntem olmakla birlikte mıkbaşını/nasırı yok ettiğine inanılır (Kaynak-2).

3.2.5.4. Öksürük ve Bronşit

Bolvadin’de yukarıda da ifade edildiği üzere, kışın soğuk ve karlı hava şartları yoğun olarak görülür. Bu durumdan dolayı kış mevsiminde çocukların sıklıkla bronşit, öksürük vb. rahatsızlıkları yaşadığı görülür. Özellikle bronşit ve öksürük için en çok uygulanan yöntem “çocuk toprağına yatırma”dır. Çocuk toprağı, Bolvadin ilçe merkezine 3-4 kilometre uzaklıkta olan Dipevler köyünden çıkarılır. Buna “höllük” de denir. Bu toprak kil ve çorak gibi beyaz olur ve yumuşaktır. Çocuk öksürük olduğunda bir miktar çocuk toprağı tepsi, tava gibi bir kaba konup ateşte ısıtılır. Daha sonra çocuğun beşiğine serilip üstüne fazla ince olmayan bir yaygı yayılır. Sonra çocuk bu beşiğe yatırılıp bir müddet bekler. Bu sadeye çocuk ısınır ve terler, böylece hastalığı vücudundan atar (Kaynak-3).

3.2.5.5. Geyrek (Eğe Kemiği) Batması

Çocuklar birbiriyle oynarken ya da hoplayıp zıplarken ters bir hareket yaptığında geyreği (eğe kemiği) batır. Bu durum çocuğa çok acı verir ve çocuk hareket edemez. Hareket ettikçe eğe kemiği etine batır ve acıtır. Eskiden her mahallede bir çıkıkçı olurdu. Bu kişiler genellikle kırık çıkıktan çok iyi anlayan yaşlı kadınlardı. Geyreği batan çocuk çıkıkçıya götürülürdü. Çıkıkçı, batan geyreği geri çıkarmak, düzeltmek için şöyle bir yöntem uygular:

Çocuğun ailesinden bir kişi ellerini ve dizlerini yere koyup bekler. Çıkıkçı, geyreği batan çocuğu bu kişinin sırtına, çocuğun karnı havaya bakacak şekilde sırt üstü yatırır. Daha sonra alttaki kişi ve çıkıkçı, çocuğu bu pozisyonda sağa sola sallarlar. Çıkıkçı eliyle eğe kemiğini çeker. Eğe kemiği yerine oturunca çocuk yavaşça kaldırılır (Kaynak-4).

4. Sonuç ve Değerlendirme

Millî kimliği yaratan, yaşatan ve onun nesilden nesile aktarılmasını sağlayan en temel unsur kültürdür. İnsan topluluklarını bir araya getirerek kolektif bir yapı, bir millet hüviyeti kazandıran kültür; toplumun gelenekleri, görenekleri, âdetleri, inanışlarının bütünüdür. Milletler, varlıklarını ancak millî dil ve kültürün muhafazası ile devam ettirebilirler. Her toplum, bazen tarihî devirler içerisinde süzülerek atalarından kendilerine miras kalan bazen de iletişim kurdukları bazı toplumlar tarafından kendilerine aktarılan birtakım inanış ve dinî inançlara sahiptir. Âdetler, gelenek ve görenekler, şer'î kaynaklı olmayan, örfî kaynaklı kültürel unsurların temelini teşkil eder. İşte büyük oranda dinî bir kaynağa dayanmayıp atalar tarafından bugüne miras bırakılan bu unsurlar, dinî inancın tamamlayıcısı rolü üstlenen halk inanışlarıdır.

Tarihin en kadim milletlerinden biri olarak tanımlanabilecek Türk milleti de kısmen ata yurdundan göç esnasında yolda karşılaştığı toplumların inanç ve kültürlerinden, ikinci aşamada ise Anadolu coğrafyasının fethi sonrasında burada karşılaştığı toplumların dinî inanç ve halk inanışlarından etkilenmiştir. Böylece Türkistan coğrafyasından taşınan kültürel miras, göç yolunda ve Anadolu'da mevcut olan dinî inanç ve yerli kültürlerle sentezlenmiştir. Bu unsurların temeli Türkistan kaynaklı Şamanizm ve Gök Tanrı inancı gibi tarihî Türk inançlarından oluşur. İşte Türklerin öz malı olan bu inançların izlerini bugün Anadolu'da yaşayan Müslüman ve gayrimüslim Türk topluluklarının halk inanışlarında da görmek mümkündür.

Bu çalışmanın amacı; insan hayatının en önemli dönüm noktalarını oluşturan ve kaynaklarda geçiş dönemleri olarak tanımlanan konu başlıklarından doğum ve çocuk konularını, Afyonkarahisar ilinin Bolvadin ilçesi örneğinde incelemektir. Çalışma kapsamında Bolvadin'de ikamet eden kaynak kişilerden sözlü mülakat yöntemiyle doğum ve çocuk konuları üzerine derleme yapılmıştır. Mülakat sırasında kaynak kişilerin aktardığı bilgiler, ses kaydedici bir cihaz vasıtasıyla kaydedilmiştir. İkinci aşamada, sözlü mülakat yoluyla derlenen bu malzeme yazıya geçirilerek alt başlıklar hâlinde tasnif edilmiştir. Tasnif edilen bilgiler incelendiğinde, yörede doğum ve çocuk ile ilgili tespit edilebilen inanış ve uygulamaların tümüyle dinî kaynaklı olmadığı, hatta büyük oranda dinî kaynaklardan bağımsız olduğu görülmektedir. Bolvadin ilçesinde doğum ve çocuk ile ilgili inanışlar ve yapılan uygulamalarda, yukarıda bahsedilen İslamiyet öncesi Türk inançlarının izlerini görmek mümkündür. Örneğin nazar ve büyüye karşı kurşun dökmek, al basması ve buna karşı yapılan uygulamalar, bütünüyle Şamanizm inancına mahsus bazı ritüeller ile örtüşmektedir. Bu durum, eski Türk inanışlarının bugün Anadolu'da yaşayan Türk halkının geçiş dönemleriyle ilgili inanış ve uygulamalarında yaşadığını göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Aça, M. (2005). *Bahkesir Yöresi Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamaları*. İstanbul: Kumsaati Yayınları.
- Bayar, M. (2005). *Kadim Kent Bolvadin*. İstanbul: Bilge Yayıncılık.
- Bayar, M. (1996). *Anadolu'nun En Eski Şehirlerinden Bolvadin'in Tarihi* (Cilt I). Ankara: Doğu Matbaa.
- Boratav, P. N. (1973). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Dilek, İ. (2021). *Türk Mitoloji Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eriksen, T. H. (2019). *Küçük Yerler, Büyük Meseleler: Sosyal ve Kültürel Antropoloji*. Çev. A. E. Koca. Ankara: Atıf Yayınevi.
- Ergin, M. (2018). *Dede Korkut Kitabı I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ersoy, R. (2018). Toplumsal Geçiş Törenlerinin Tekno-Kültürel Bağlamı Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkbilgi* (36), 129-136.
- Gennep, A. (2022). *Geçiş Ritleri (Tabular-Batıl İnançlar-Büyüler-Ayinler ve Törenler)*. İstanbul: Nora Kitap.
- Hallaç, A. T. (2022). *Türk Dünyasında Alkarısı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaplan M (2020). Halk Hekimliğinde Holistik/Bütüncül Yaklaşım: Üzerlik Otu (Peganum Harmala) Örneği. *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 60(1), 415 - 430.
- Lavenda, R. H ve Schultz, E. A. (2019). *Kültürel Antropoloji: Temel Kavramlar*. Çev. D. İşler – O. Hayırlı. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Kavas, Y. (1984). *Dünden Bugüne Bolvadin*. İstanbul: Bayrak Yayıncılık.
- Örnek, S. V. (1979). *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Örnek, S. V. (2000). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yeşil, Y. (2012). *Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri ve Bu Ritüellerde İcra Edilen Türler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaynak Kişi Bilgileri

Kaynak-1: Cafer E. 79 yaşında, ilkokul mezunu, Bolvadin'de ikâmet ediyor.

Kaynak-2: Ayşe Dudu G. 50 yaşında, üniversite mezunu, Bolvadin'de ikâmet ediyor.

Kaynak-3: Şöhret E. 82 yaşında, okuryazar değil, Bolvadin'de ikâmet ediyor.

Kaynak-4: Abdullah T. 73 yaşında, ilkokul mezunu, Bolvadin'de ikamet ediyor.

Kaynak-5: Fadime Y. 74 yaşında, okur-yazar değil, Bolvadin'de ikâmet ediyor.

Kaynak-6: Mukaddes T. 70 yaşında, okur-yazar değil, Bolvadin'de ikâmet ediyor.

Kaynak-7: Sultan E. 85 yaşında, okur-yazar değil, Bolvadin'de ikâmet ediyor.

Kaynak-8: Sema E. 54 yaşında, ilkokul mezunu, Bolvadin'de ikamet ediyor.